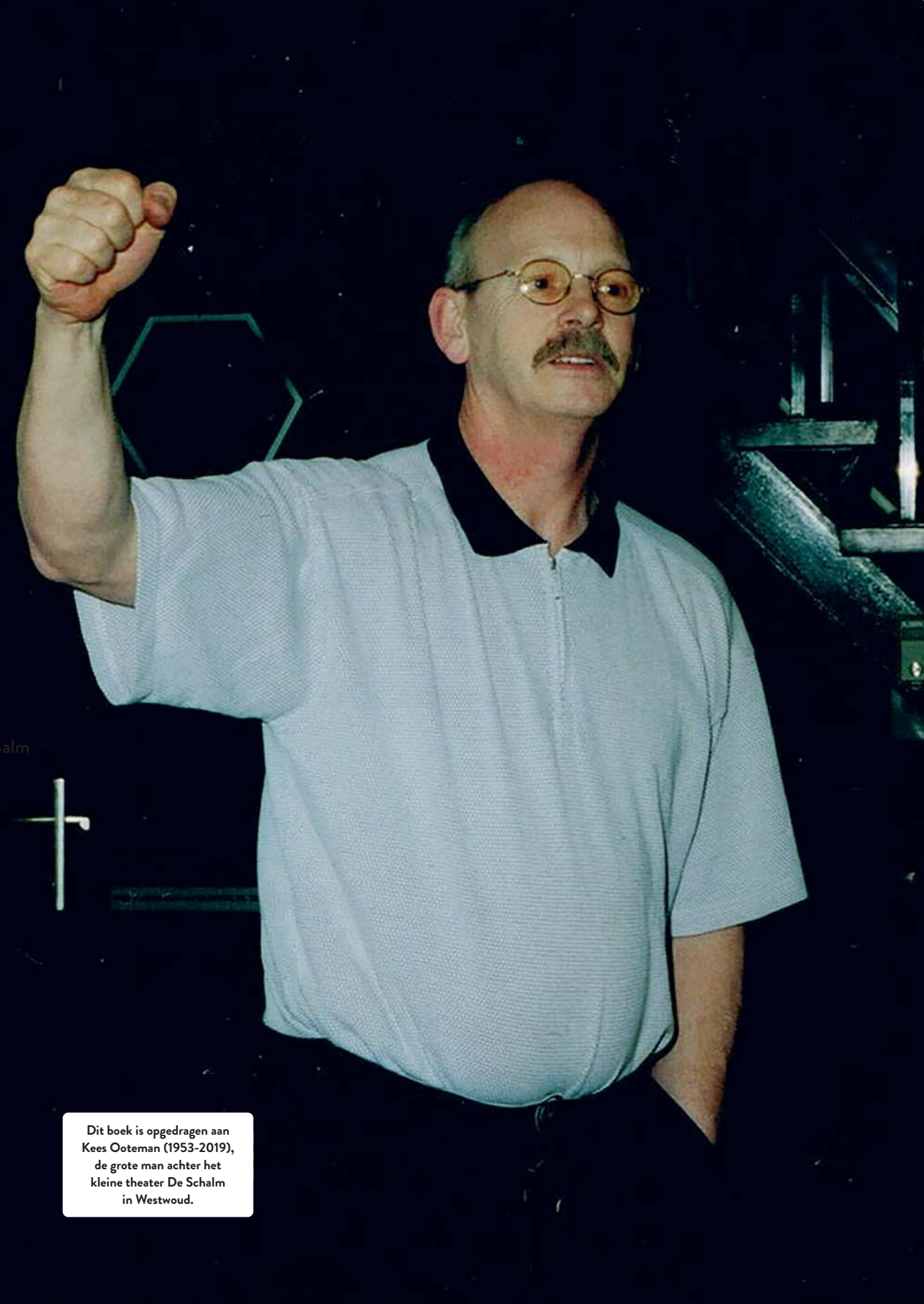

Klein theater, groot hart

Een ode aan het kleine theater in Nederland

Patrick van den Hanenberg

Dit boek is opgedragen aan
Kees Ooteman (1953-2019),
de grote man achter het
kleine theater De Schalm
in Westwoud.

Inhoud

Cultureel Ronde van Nederland	8
Het kleine theater	11
Van Wadway tot Westwoud	23
Freek de Jonge in de kleine theaters	
Noord-Holland: De Schalm in Westwoud	31
met Marjolein Meijers	
Zuid-Holland: Twee Hondjes in Hellevoetsluis	55
met Richard Groenendijk	
Zeeland: Podium Reimerswaal in Rilland	73
met Stef Bos	
Noord-Brabant: De Schelleboom in Oosterhout	95
met Pieter Jouke	
Limburg: Theater Landgraaf in Landgraaf	113
met Gé Reinders	
Gelderland: De Molen in Beuningen	129
met Pieter Derks	
Overijssel: Hof 88 in Almelo	145
met Herman Finkers en André Manuel	
Utrecht: Het Beauforthuis in Austerlitz	165
met Eric Vaarzon Morel	
Flevoland: Posa in Lelystad	185
met Willem Hellebrekers	
Drenthe: Winsinghhof in Roden	201
met Tony Neef en Ellen ten Damme	
Groningen: 't Marnehoes in Wehe-den Hoorn	217
met Bert Visscher	
Friesland: West-End Theater op Terschelling	233
met Frédérique Spigt en Sanne Wallis de Vries	
Dankwoord	251
Namenregister	254

Het Kleine Theater

Theo Nijland en Brigitte Kaandorp

TN Weet je nog? Het kleine theater?

BK Ja, het kleine theater.

TN Voor jou was dat vroeger.

BK Heb ik ook nog wel gespeeld

TN Ik speel er nog steeds...

BKvoor een handjevol mensen

TN Ja

BK Ach vroeger, ach vroeger..

TN Ik heb het nu over later

BK Ach, en dan kwam je daar aan in zo'n heel klein theater,
Toen ik daar nog optrad op een vierkante meter

TN Die houden het hoofd vast niet lang boven water
En dan is het gedaan met het kleine theater...

BK Oh ja, die ontvangst altijd, met tachtig vrijwilligers

TN ...En dat vind ik erg

BK Je moest wel zelf je licht inhangen. Maar goed, nee maar, het
gaat er zo gemoedelijk aan toe in zo'n heel klein theater

TN: Want waar moet je dan heen, als weldenkend mens, als
musicalhater?

BK: Ja, zo'n bomvol Carré daar kan niks tegenop
Dat rolt op je af, zo'n golf van geschater

TN: Brigitte, ik zing het maar even, want ik ben niet zo'n prater.

TN: Wat klein is, is weerloos

Zo'n groot theater is sfeerloos

BK: Nou, niet als ik er sta hoor
Dan voelt het echt als...

TN ..een heel klein theater

BK Maar ja, het is ook een vak hè..

TN Als De Naald en de Naaidoos
Kansloos

Maak u eens boos

Het Speelhuis, De Piepmuis

Gooi het niet weg

Het kind met het badwater

BK Badwater..., wat was dat ook al weer?

Maar goed, ik ben het met je eens

Maar als je beroemd bent

Is een heel groot theater qua hoeveelheid publiek toch wel veel
adequater

TN Als ik niet nu aan de bel trek

Zit ik straks thuis met een kater

Dat er voor mij geen plek meer is om te onderzoeken,

om te experimenteren

Je uit te proberen

BK: Het is als middel probater als je meteen naar de top klimt,
zoals ik Theo Nijland

Ja, maar waar hadden we het nou over?

Oh ja, het kleine theater

Tekst en muziek Theo Nijland

Bekijk op Youtube

Freek en Kees tijdens
een geluidcheck in 2005

Culturele Ronde van Nederland

Freek de Jonge aan de lijn. Of ik zin en tijd heb om een boek over theater De Schalm te schrijven.

‘Eh ja, maar wat is er zo bijzonder aan dat theater in Veldhoven?’

‘Nee, De Schalm in Westwoud.’

‘En waar moge Westwoud wel liggen?’

‘Dat is een dorp tussen Enkhuizen en Hoorn.’

‘Eh ja, maar wat is er zo bijzonder aan dat theater in Westwoud? En waarom kom jij met dat idee bij mij?’

Ik heb een bijdrage geleverd aan het boek *Freek viert Carré*, dat is verschenen ter gelegenheid van de 75ste verjaardag van Freek. Het werd in september 2019 gratis exclusief uitgereikt aan het publiek dat de show *De Canon* van Freek in Carré bezocht. Een collector's item. Die ietwat ongebruikelijke samenwerking tussen artiest en recensent is blijkbaar niet slecht bevallen en daarom belt Freek mij.

Ruim veertig jaar geleden organiseerde de avontuurlijke theaterliefhebber Kees Ooteman de eerste voorstelling in Westwoud. Dat podium is in de loop der jaren uitgegroeid tot een geliefde plek voor vele kleinkunstenaars, cabaretiers en Americana-muzikanten uit binnen- en buitenland. Freek wordt daar al vele jaren warm ontvangen, niet alleen als solist, maar ook in gezelschap van welke artiest hij daar ook mee naartoe neemt. Try-outs, voorleesvoorstellingen, de films van echtgenote Hella, alles kon en kan er.

In 2019 is Kees Ooteman overleden. Gelukkig was de opvolging al binnen de familie geregeld, dus De Schalm liep geen gevaar. Annie had op dat moment al een beginnetje gemaakt met een boek dat zij in eigen beheer wilde uitgeven over de veertigjarige geschiedenis van het dorps-huis-theater. Zij heeft namelijk een minutieus bijgehouden archief over de optredens van de afgelopen decennia. Toen Freek daarvan hoorde, bood hij zijn hulp aan en overrompelde Annie kort daarna met het regelen van een uitgever en een schrijver. Het liefdevolle privéproject dreigde haar daarmee door de vingers te glippen.

Toen de uitgever nog eens economisch over het plan nadacht, bleek het toch een iets te mager idee voor een rendabel boek. En daarbij zou men de kans laten lopen om het fenomeen van de vestzaktheaters en de iets grotere zalen wat breder toe te lichten. Door heel Nederland zijn theatertjes te vinden met honderd of minder stoelen, die worden gerund door ongelooflijk enthousiaste theaterliefhebbers en duizenden vrijwilligers. Het gaat om honderden podia in kerkjes, verbouwde boerenschuren, fabriekshallen, gymzalen van scholen en huiskamers. Als recensent kom ik vrijwel alleen in de theaters waar de premières worden gehouden, dus die wereld is grotendeels voor mij verborgen gebleven.

Het was voor Annie even schakelen nu het boek niet meer exclusief over De Schalm zou gaan, maar ook zij raakte enthousiast van het idee om het project nationaal te maken. In het eerste hoofdstuk graaft Freek in zijn geheugen over een aantal kleine theatertjes waar hij vanaf eind jaren zestig heeft gespeeld. Vervolgens wordt per provincie een klein (en soms een iets groter) theater in de spotlight gezet en vertelt een artiest waarom hij of zij zo graag in dat bepaalde theater speelt. Zo komen onder meer Richard Groenendijk, Stef Bos, Frédérique Spigt, Herman Finkers, Gé Reinders en Eric Vaarzon Morel aan het woord. Aan het slot

van elk hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van alle kleine theaters die in die provincie te vinden zijn. Bij het samenstellen van die lijst heb ik onbetaalbare hulp gekregen van Marjolein Meijers, de vrouwelijke helft van het inmiddels opgeheven, maar onvergetelijke Rotterdamse duo De Berini's. Zij voelt zich net zo thuis op een in elkaar geknutseld podium in een café als in De Kleine Komedie.

De situatie in theaterland is niet stabiel. Dat geldt voor de grote, maar zeker ook voor de kleine theaters. Sommige podia worden wegbezuinigd, krijgen een andere naam of verdwijnen van de kaart als de belangrijkste steunpilaar het niet meer kan volhouden. Maar er komen soms ook weer nieuwe podia bij in een boerderij, hoekje van een kasteel of kerk. Daarom zullen er hoogstwaarschijnlijk fouten in de lijstjes staan en zijn nieuwkomers overgeslagen. Als een lezer zo'n fout ontdekt kan de onjuistheid gemeld worden via patrickvandenhanenberg@gmail.com. Misschien verschijnt er nog wel eens een opgefriste versie van dit boek.

De theatertjes en de bijbehorende artiesten heb ik grotendeels per fiets bezocht. Het is de fantastische culturele Ronde van Nederland geworden, waar ik vreselijk veel plezier aan heb beleefd.

Amsterdam, mei 2021

Patrick van den Hanenberg

A photograph of three women standing in front of a brick building entrance. The women are dressed in winter attire, including coats, hats, and boots. They are all smiling and waving their hands. The building has a large wooden door with a brick archway above it. A sign is mounted on the brick wall above the door. A circular window is visible in the brickwork above the sign. A black lantern-style light fixture is mounted on the wall to the left of the sign. The overall scene is festive and celebratory.

HET KLEINE THEATER

HET BUURTHUIS EN DE SCHAKEL NAAR CARRÉ

Gerrie Hondius, Simone Lensink en
Mylou Frencken voor het in 2020
opgerichte Theater De Liefde in Haarlem

Het buurthuis en de schakel naar Carré

Het kleine theater

Augustus 2020. De eerste coronagolf in Nederland is net over zijn hoogtepunt heen. Premier Rutte oogt weer wat vrolijker. Van elkaar gescheiden door een windscherm liggen weer bruinbakkers aan het strand, de hongerigen en dorstigen in de restaurants worden op gepaste afstand van elkaar gespijzigd en gedrenkt en de bioscopen en theaters hebben de deur op een kier gezet.

Op Facebook verschijnt in diezelfde maand het eerste bericht van Theater De Liefde. In Haarlem hebben zangeres Mylou Frencken, beeldend kunstenaar Gerrie Hondius en journalist Simone Lensink besloten dat het hoog tijd is om een nieuw klein theater in die stad te openen. In Theater De Liefde willen zij kleinkunst en literaire voorstellingen programmeren en ruimte bieden voor talkshows en kindertheater. Zo'n theater is er namelijk in Haarlem niet. De Toneelschuur richt zich vooral op experimenteel theater, de Stadsschouwburg en de Philharmonie zijn te grootschalig. In sommige cafés kan wel stand-upcomedy worden geprogrammeerd en er zijn mooie plekken voor klassieke concerten, maar kleinkunst komt er volgens de drie initiatiefnemers maar bekaaid vanaf.

Zijn deze drie dames wel goed snik?

Een nieuw theater beginnen tijdens een recessie en pandemie?

Nee, misschien zijn ze niet helemaal goed bij hun hoofd, maar ze zijn zich wel heel goed bewust van de waarde van kleine theaters.

Links en rechts zijn er dan al kleine theaters omgevallen door de beperkende maatregelen die vanaf eind maart 2020 van kracht zijn geworden. Op de nationale borst kloppend sprak Rutte van een 'intelligente lockdown', maar die kon toch niet voorkomen dat de nood in cultuurland hoog is.

Cabaretière Sanne Wallis de Vries, die zich al eerder van haar activistische kant had laten zien toen Syrische vluchtelingen in overvolle, mensonterende opvangkampen op Griekse eilanden terecht waren gekomen, beklimt nu de barricade met een cultureel actieprogramma. Met name Ingrid van Engelshoven, Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, krijgt ervan langs in haar 'Merkel rap'. Wallis de Vries wijst naar de Duitse Bondskanselier Angela Merkel, die in tegenstelling tot het Nederlandse kabinet, wél oog heeft voor de noden van de theaterwereld en die moeiteloos drie kwartier uit het hoofd over het belang van kunst en cultuur heeft gesproken. 'Ingrid, kijk naar Deutschland, kijk naar Deutschland, kijk naar mij. Hoe wij de crisis hier bestrijden. Nee, dat is geen Spielerei.'

Sanne Wallis de Vries

Ze maakt het filmpje *Cultuur in Actie!*, waarin tientallen Nederlandse artiesten/cabaretiers van zich laten horen, met Freek de Jonge als hekkensluiter, om de politiek onder druk te zetten om meer geld vrij te maken voor de noodlijdende kunst-sector. Het stoort haar dat het kabinet direct klaarstaat om miljarden naar de KLM te schuiven en dat cultuur achteraan in de rij bij het steunloket moet aansluiten. Ze wil haar actie niet te breed en onoverzichtelijk maken. Daarom richt zij zich vervolgens vooral op de problemen van de kleine theaters, waar er zo ongeloflijk veel van zijn in Nederland.

Sanne Wallis de Vries: 'In Engeland komen mensen met bussen tegelijk naar de theaters waar de comedians optreden. Die staan wekenlang op dezelfde plek. Wij hier in Nederland gaan naar de mensen toe. Dat heb ik wel eens vervloekt, maar het is wel heel bijzonder. Je leert Nederland kennen, je leert die kleine gemeenschappen in die dorpen kennen. Mensen in die theatertjes zijn er absoluut niet mee bezig om hun eigen zak te vullen. Ze willen alleen dat vijftig mensen een fijne avond hebben. Nederland is echt een geweldig land, maar er staan een paar minkukels aan het roer die dat blijkbaar niet zien. Dat er theaters kunnen sneuvelen lijkt onvermijdelijk, maar we moeten het niet lijdzaam ondergaan.

Ik maak niet altijd van die makkelijk verteerbare programma's. Een beetje vaag en niet altijd even toegankelijk. In die kleine theaters zit dan zo'n gemeenschap,

dat voel je meteen. Die mensen kennen elkaar, die komen op vrijdagavond bij elkaar, om een pilsje te drinken en dan nog even cabaret kijken. Dat is hartstikke leuk, maar voor mij wel heel lastig, want als de “hoofdaap” niet lacht, dan krijg je ook de rest niet mee. Tenzij je dingen doet, waardoor de andere mensen openbreken, dan voel je opeens: nou zijn jullie in mijn handen.’

In 1996 won Sanne Wallis de Vries het Leids Cabaret Festival. Harry Kies, directeur van cabaretimpresariaat Steek en initiatiefnemer van het festival in Leiden, wilde de winnares meteen in de grotere zalen laten beginnen. Ze kon wat hem betreft de jeugdhonken en kleine zaaltjes overslaan. Dat klonk haar aanvankelijk als muziek in de oren.

‘Ik speelde al een jaar bij het stand-upgezelschap Comedytrain en dat ging helemaal niet zo goed. Daar stond ik af en toe op plekken waar niet eens een podium was. De mensen zaten deels met hun rug naar mij toe rondom tafeltjes, de versterking was niet goed, met piepende en krakende microfoons, en soms bleef de muziek zelfs aan. Ik sprak na het Leids Cabaret Festival ook met Hummelinck Stuurman, het impresariaat van Hans Teeuwen en Alex d’Electricque. Ik had het gevoel dat die sfeer wel bij mij paste, en dat zij mijn theatervorm ook beter begrepen. Zij hebben mij wél die hele riedel laten doen van kleine zaaltjes. Die speelervaring heeft me goed gedaan.

In een club in Spijkenisse kon ik zo’n beetje de hasjblokken uit de lucht snijden. Veel herrie, en de biertap bleef open. Ik deed een stuk over vervreemding en fin de siècle, en ik zei: “Wat hebben we hier? Vervreemding!” Een jongen uit de zaal: “Wauw!” Helemaal stoned. Hij begreep er geen reet van, maar hij vond het wel heel erg mooi. Dat zaaltje heb ik ook stil gekregen, want daarna had ik weer een stukje over sperma, en ja, dat herkenden ze wel. Zo schoof ik altijd heen en weer. Ik heb in dat soort zaaltjes geleerd om te blijven staan en open te gaan. Je hebt geen keuze. Er is geen vierde wand. Dat is heel goed voor me geweest. Ook wel heel allernig. In een Fries zaaltje zei de uitbater zonder enige terughoudendheid: “Ach, vrouwen en cabaret, dat vind ik helemaal niks, da’s geen goed huwelijk.” Tsja, dan zit je daar in je eentje en moet je toch nog de trein halen. Die periode heeft mij gevormd. Ik merkte dat ik beter werd, en dacht er echt niet aan om te stoppen. Het was mijn werk, mijn plicht, mijn verantwoordelijkheid. Wel zou ik nu tegen jonge mensen zeggen, die alleen op het podium staan: neem iemand mee, of laat je door iemand rijden.’

Op de melodie van ‘Le plat pays’ van Jacques Brel schreef Sanne Wallis de Vries een nieuwe tekst in het kader van haar actie om de waardevolle, kleine theaters in zware tijd te ondersteunen: ‘Mijn vlakke vloer’.

In haar steunactie voor de kleine theaters kwam bij Sanne Wallis de Vries vooral de nadruk op het belang van kleine theaters als try-out-plek voor de gearriveerde artiesten, die uiteindelijk met hun programma in De Kleine Komodie, Luxor, Diligentia of de schouwburg in Groningen staan. Volgens Marjolein Meijers is die visie op de kleine theaters te veel bekeken vanuit het belang van de grote artiesten: ‘Er gebeurt nog veel meer op die plekken. Het zijn vaak lokale ontmoetingsplekken, en die bieden de mensen de mogelijkheid voor weinig geld een voorstelling bij te wonen. Inderdaad kunnen mensen daar hun programma uitproberen, maar ook zijn er zo ontzettend veel goede theatermakers en muzikanten die nooit een plek zullen krijgen op de grote podia en die een leven lang afhankelijk blijven van kleine zalen. Kleine zalen zijn een wereld op zich en er zijn waarschijnlijk meer mensen die van hun optredens in de kleine zalen moeten rondkomen dan in de grote zalen het geval is.’

Verhalen, verhalen, verhalen

Vraag elke gearriveerde artiest naar het begin van zijn of haar loopbaan of de artiest die de overstap naar de grote zalen niet heeft gemaakt, en hij (of zij) zal je overstromen met warme en grappige verhalen over de kleine theaters in alle

Mijn vlakke vloer

Wanneer mijn tournee nog beginnen moet met lopen
En ik op gillend voetvolk alleen nog maar kan hopen
Wanneer mijn grove teksten ofwel mijn materiaal
Nog levenloos en stil is, want pre-embryonaal
Wanneer er goed getest moet, of beter ge-tryout
Wanneer ik naar buiten zal, al is het woest en koud
Is er die vloer, die vlakke vloer

In een vlakke vloer theater, weinig volk erin
Je ploegt door nieuwe velden, scheidt het koren van de zinn
Wanneer er wordt gelachen, dan breekt de hemel open
Wanneer het angstig stil blijft, wil je naar huis gekropen
Het zal zo moeten gaan, dit ellendige gedonder
Om te gloriëren kan een artiest van stand niet zonder
Die helse vloer, die vlakke vloer

Wanneer ik het angstzweet uitpeur, als ik in het theater sta
Op die vermaledijde vloer, denk ik nog altijd ‘ja’
Ja, op de pijn van het proberen, op het scheppen van de
kunst
Ja, op de knevel van perfectie, en het loon versus de gunst
Hoe groot ook vaak het lijden voor ’t publiek en de artiest
Is het voorgoed verdwijnen van deze samenkomst te triest
Oh vlakke vloer, mijn vlakke vloer

Tekst: Sanne Wallis de Vries

Muziek: Jacques Brel

David Meijer (Oeloek)

uithoeken van het land. In veel verhalen komt de relatie met de theatervrijwilligers naar boven, de mannen en vrouwen die de meeste kleine zaaltjes in leven houden.

David Meijer, van de inmiddels opgeheven absurdistische theatergroep Oeloek, draaft gezellig door in de stijl van zijn regisseur Martin van Waardenberg: ‘Technici heb je in verschillende categorieën. Je hebt erbij die al bijna dood en blind en doof zijn. Zo’n man weet niks en

schuifelt blind door de ruimte. Hij heeft zich wel geschoren, maar is een paar plekje vergeten. Hij durft de ladder niet op om iets op te hangen. Wel de keukentrap, maar dan kom je er niet bij. Hij wil ook de genie niet pakken, het elektronische bakje met automatische ladder, want die staat achter de piano, en die mag niet verschoven worden, want die is net gestemd.

Wij konden in het begin geen technicus betalen, dus deden we alles zelf. De hele dag opbouwen. We hebben altijd goed contact met de kleine theaters, maar we wisten dat we vrienden moesten worden met de technici van het theater, want anders heb je een hele nare dag. Als je overdag binnenkomt, zijn zij de koning van hun domein. Veel kleine theaters hebben een vast lichtplan, want daar moet morgen ook de pianist spelen.’

Marjolein Meijers: ‘Vrijwilligers zijn soms a pain in the ass, maar hun gewicht in goud waard. Zonder vrijwilligers zou er nog maar weinig over zijn van Nederland, dus ook van het theater, klein en groot. Je doet mensenkennis op als je zoveel jaren op pad bent en een heel enkele keer zou je iemand wel eens een schop onder zijn hol willen geven omdat hij of zij alleen maar in de weg loopt. Maar ach, ik weet er wel mee om te gaan.’

Stef Bos: ‘Als je in de cocon wilt gaan als je binnenkomt, dan kun je het wel schudden bij de vrijwilligers. Die gaan ervan uit dat we samen de voorstelling maken en dus ook samen eten. Je staat in de kleedkamer in je onderbroek en er komt iemand de lege colaflesjes in een krat stoppen. Daar kun je maar beter niets van zeggen, want daar hangt een sfeer van... je komt toch ook maar gewoon zingen, dus je moet niet te raar lopen doen.’

David Meijer: ‘Meestal staan die kleine theaters in het dorpscentrum waar je